

BIOLOGINĖ ĮVAIROVĖ, ŽEMĖS NAUDOJIMAS IR MIŠKININKYSTĖ

ES yra svarbi tarptautinio masto veikėja ieškant biologinės įvairovės nykimo, miškų naikavimo ir klimato kaitos problemų sprendimo. Surengus 1992 m. Jungtinių Tautų konferenciją dėl aplinkos ir vystymosi, buvo žengtas didelis žingsnis priimant Biologinės įvairovės konvenciją. 2015 m. Paryžiaus susitarime dėl klimato kaitos pažymima, kad svarbu užtikrinti visų ekosistemų vientisumą ir biologinės įvairovės apsaugą. Komisija, kaip Europos žaliojo kurso dalį, pasiūlė naują Biologinės įvairovės strategiją, kurios tikslas – pasiekti, kad iki 2030 m. Europos biologinė įvairovė atsigautų. Jis apima ir Gamtos atkūrimo teisės aktą, kuriuo siekiama atkurti pažeistas ekosistemas ir atkurti gamtą visoje Europoje.

TEISINIS PAGRINDAS

Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 3, 11 ir 191–193 straipsniai.

BENDROSIOS APLINKYBĖS

1992 m. Rio de Žaneire surengus JT konferenciją dėl aplinkos ir vystymosi, buvo priimtos Bendroji klimato kaitos konvencija (UNFCCC) ir Biologinės įvairovės konvencija (CBD), taip pat Rio deklaracija, Pareiškimas dėl miškų politikos principų bei programa „Darbotvarkė 21“. Biologinės įvairovės konvencija buvo papildyta dviem svarbiais protokolais: Kartachenos biosaugos protokolu, priimtu 2000 m. ir įsigaliojusiu 2003 m., siekiama apsaugoti biologinę įvairovę nuo galimų grėsmių, kurias kelia gyvi modifikuoti organizmai, sukurti naudojantis šiuolaikinėmis biotechnologijomis. Nagojos protokolu dėl galimybės naudotis genetiniais ištekliais ir naudos pasidalijimo, priimtu 2010 m. ir įsigaliojusiu 2014 m., siekiama užtikrinti didesnę teisinę tikrumą ir skaidrumą tiek genetinių išteklių tiekėjams, tiek jų naudotojams. Tačiau, kaip rodo Biologinės įvairovės konvencijos ataskaita „Trečioji pasaulio biologinės įvairovės apžvalga“ (angl. „The Global Biodiversity Outlook 3“), 2010 m. biologinės įvairovės tikslas nebuvo pasiektas. 2010 m. Nagojoje (Japonijos Aičio prefektūra) Biologinės įvairovės konvencijos šalys taip pat priėmė peržiūrėtą strateginį planą, į kurį buvo įtraukti Aičio biologinės įvairovės tikslai, t. y. 20 plataus užmojo tikslų, sugrupuotų į penkis strateginius siekius, kad vykdant 2011–2020 m. Strateginį biologinės įvairovės išsaugojimo planą ne vėliau kaip 2020 m. būtų užtikrinta biologinės įvairovės apsauga.

ES taip pat yra šių konvencijų šalis: Ramsaro konvencijos dėl šlapžemių išsaugojimo (1971 m. vasario mėn.), Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvencijos (CITES) (1973 m. kovo mėn.), Migruojančių laukinių gyvūnų rūšių

išsaugojimo (Bonos) konvencijos (1979 m. birželio mėn.), Europos laukinės gamtos ir gamtinės aplinkos apsaugos (Berno) konvencijos (1982 m.), Biologinės įvairovės (Rio de Žaneiro) konvencijos (1992 m. birželio mėn.). Ji yra ir šių regioninių konvencijų šalis: Helsinkio konvencijos dėl Baltijos jūros baseino jūros aplinkos apsaugos (1974 m.), Barselonos konvencijos dėl Viduržemio jūros (1976 m.), Konvencijos dėl Alpių apsaugos (1991 m.). ES taip pat yra įsipareigojusi laikytis Orhuso konvencijos (1998 m.), pagal kurią numatyta galimybė visuomenei susipažinti su informacija apie aplinką, dalyvauti priimant sprendimus ir kreiptis į teismą.

Tarptautinės pastangos sumažinti išmetamą šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD) kiekį dedamos vadovaujantis UNFCCC. 2015 m. gruodžio mėn. UNFCCC šalys priėmė Paryžiaus susitarimą – teisiškai privalomą susitarimą dėl klimato, kuris taikomas visoms šalims ir kuriuo siekiama, kad temperatūros kilimas dėl visuotinio atšilimo būtų gerokai mažesnis nei 2 °C, ir stengiamasi, kad jis būtų mažesnis nei 1,5 °C (2.5.2). Pagal iniciatyvą REDD+, įgyvendinamą UNFCCC pagrindu, numatytos kovos su miškų naikinimu ir alinimu atogrąžose priemonės. Paryžiaus susitarime pažymima, kad svarbu užtikrinti visų ekosistemų, įskaitant vandenynus, vientisumą ir biologinės įvairovės apsaugą. Be to, šiame susitarime atkreipiamas dėmesys į nepaprastai svarbų žemės naudojimo sektoriaus vaidmenį siekiant ilgalaikių klimato kaitos švelninimo tikslų.

TIKSLAI IR PASIEKIMAI

A. Ankstesni biologinės įvairovės veiksmų planai

2006 m. gegužės mėn. Komisija priėmė komunikatą ir veiksmų planą „[Biologinės įvairovės mažėjimo sustabdymas iki 2010 m. ir jos išsaugojimas ateityje. Ekosistemų funkcijų išsaugojimas žmonių gerovei](#)“. Ėmus aiškėti, jog ES greičiausiai nepasieks savo 2010 m. tikslo sustabdyti biologinės įvairovės nykimą, 2011 m. birželio mėn. Komisija patvirtino naują strategiją, kurios tikslas buvo „iki 2020 m. sustabdyti ES biologinės įvairovės nykimą bei ekosistemų funkcijų blogėjimą ir jas [...] atkurti, kartu intensyvinant ES veiksmus siekiant užkirsti kelią visuotiniam biologinės įvairovės nykimui“. 2011 m. gruodžio mėn. Taryba pritarė [ES biologinės įvairovės strategijai iki 2020 m.](#), apimančiai šiuos šešis tikslus: visapusiškai įgyvendinti ES teisės aktus dėl gamtos, siekiant apsaugoti biologinę įvairovę; geriau apsaugoti ekosistemas ir labiau naudotis žaliaja infrastruktūra; užtikrinti tvaresnį žemės ūkį ir miškininkystę; geriau valdyti žuvų išteklius; griežčiau kontroliuoti invazines svetimias rūšis ir didinti ES indėlį į kovą su biologinės įvairovės nykimu visame pasaulyje.

B. Natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsauga

Vadovaujantis Buveinių direktyva (Tarybos direktyva 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos, iš dalies pakeista [Direktyva 97/62/EB](#)) buvo sukurtas Europos tinklas „Natura 2000“. Jį sudaro Bendrijos svarbos teritorijos ir specialios saugomos teritorijos, kurias nustato valstybės narės, bei specialios apsaugos teritorijos, kurios tokioms priskiriamos pagal Direktyvą 79/409/EEB dėl laukinių paukščių apsaugos. Šis tinklas, kurio bendras plotas viršija 850 000 km², yra didžiausias jungtinis saugomų teritorijų tinklas pasaulyje. Pagal Buveinių direktyvą labiausiai siekiama skatinti biologinės įvairovės išsaugojimą, kartu atsižvelgiant į

ekonominius, socialinius, kultūrinius ir regioninius poreikius. Iš dalies pakeista [Paukščių direktyva](#) (2009/147/EB) apima (laukinių) paukščių apsaugą, valdymą ir kontrolę, įskaitant tausiosios medžioklės taisykles.

C. Invazinės svetimos rūšys (ISR)

Griežtesnė ISR kontrolė yra vienas iš šešių ES biologinės įvairovės strategijos iki 2020 m. tikslų. Žala, kurią kasmet sukelia ISR, ES kainuoja milijardus eurų, dėl jos kenčia ne tik ekosistemos, bet ir kultūriniai augalai bei gyvuliai, sutrikdoma vietos ekologija ir daroma neigiama įtaka žmonių sveikatai. Svarbiausias [Reglamento \(ES\) Nr. 1143/2014](#) dėl invazinių svetimų rūšių introdukcijos ir plitimo prevencijos ir valdymo elementas yra Sąjungai susirūpinimą keliančių invazinių svetimų rūšių sąrašas. Šio reglamento tikslas – imtis prevencijos, ankstyvojo įspėjimo ir greito reagavimo priemonių, apsaugoti vietos biologinę įvairovę ir sumažinti bei sušvelninti tokių rūšių poveikį žmonių sveikatai ir ekonomikai. Pirmiausia valstybės narės turės nustatyti stebėjimo sistemas ir parengti veiksmų planus.

D. Galimybė naudotis genetiniais ištekliais ir naudos pasidalijimas

Patvirtinus Nagojos protokolą dėl galimybės naudotis genetiniais ištekliais ir naudos pasidalijimo, 2012 m. spalio mėn. Komisija pateikė pasiūlymą, kad būtų nustatyti privalomi reikalavimai, susiję su galimybe naudotis genetiniais ištekliais kilmės šalyje, ir užtikrintas sąžiningas ir teisingas pasidalijimas nauda. Parlamentui ir Tarybai pasiekus sutarimą, buvo priimtas [Reglamentas \(ES\) Nr. 511/2014](#). Pagal šį reglamentą genetiniai ištekliai ir su tokiais ištekliais siejamos tradicinės žinios gali būti perduodami ir naudojami tik naudotojų (jmonių, privačių rinkėjų ir institucijų) ir kilmės šalies valdžios institucijų abipusiškai sutartomis sąlygomis.

E. Laukinės faunos ir floros išteklių naudojimas bei prekyba jais

Pagal CITES konvenciją tarptautinė prekyba, konkrečiai – gyvų ir negyvų gyvūnų ir augalų bei jų dalių ir vedinių (re)eksportas ir importas, reglamentuojama remiantis leidimų ir sertifikatų sistema. Pagrindiniu reglamentu ([\(EB\) Nr. 338/97](#)) dėl laukinės faunos ir floros rūšių apsaugos kontroliuojant jų prekybą reglamentuojamas CITES konvencijos tikslų, principų ir nuostatų taikymas ES teisei. Kaskart, kai keičiamas Tarybos reglamento (EB) Nr. 338/97 prieduose išvardytų rūšių sąrašas, tarkime, siekiant įgyvendinti CITES šalių konferencijos sprendimus dėl įtraukimo į sąrašą, tai daroma Komisijos įgyvendinimo reglamentu, pvz., tokiu kaip [įgyvendinimo reglamentas \(ES\) 2019/1587](#), kuriuo uždraudžiamas tam tikrų laukinės faunos ir floros rūšių egzempliorių įvežimas į Sąjungą.

F. Su gyvūnų gerove susijusi biologinė įvairovė

Siekdama paremti gyvūnų naudojimo procedūroms pakeitimo, mažinimo ir jo sąlygų gerinimo principą, Komisija inicijavo [Bendrijos veiksmų planą dėl gyvūnų apsaugos ir gerovės 2006–2010 m.](#) Tuo principu grindžiama [Direktyva 2010/63/ES](#) dėl mokslo tikslais naudojamų gyvūnų apsaugos (ja panaikinama Direktyva 86/609/EEB) įsigaliojo 2013 m. sausio 1 d. Be to, [Reglamentu \(EB\) Nr. 1007/2009](#) siekiama užtikrinti, kad ES rinkoje nebeliktų produktų iš ruonių.

G. Jūrų biologinė įvairovė

Jūrų biologinė įvairovė priskiriama biologinės įvairovės veiksnių planui, skirtam gamtos ištekliams ir žuvininkystei, taikymo sričiai. Peržiūrint ES biologinės įvairovės strategiją buvo pabrėžta geros jūrų ir pakrančių zonų ekologinės būklės svarba, jeigu norima, kad jose būtų palaikoma biologinė įvairovė. Be to, 2008 m. liepos mėn. įsigaliojo [Jūrų strategijos pagrindų direktyva \(MSFD\)](#) (2008/56/EB) dėl jūrų aplinkos apsaugos ir išsaugojimo. Ja siekta iki 2020 m. užtikrinti gerą ES jūrų vandenų būklę ir apsaugoti išteklių bazę, nuo kurios priklauso su jūra susijusi ekonominė ir socialinė veikla. Jūrų strategijos pagrindų direktyva buvo iš dalies pakeista Direktyva (ES) [2017/845](#), pakeičiant jos III priedą dėl orientacinių elementų, į kuriuos reikia atsižvelgti rengiant jūrų strategijas, sąrašą.

H. Miškai

Miškai sudaro beveik 30 proc. tinklo „Natura 2000“ paviršiaus ploto. ES yra beveik 182 mln. hektarų miškų, kurie užima 43 proc. jos sausumos teritorijos, todėl esama kelių ES priemonių, kuriomis siekiama apsaugoti miškus. [Medienos reglamente](#) ((ES) Nr. 995/2010) nustatomos veiklos vykdytojų, teikiančių ES rinkai medieną ir medienos produktus, pareigos. Juo nustatomi pagrindiniai įpareigojimai siekiant kovoti su neteisėtai paruoštos medienos ir medienos produktų prekyba ir pirmą kartą uždraudžiama ES rinkai teikti neteisėtai paruoštą medieną ir medienos produktus. 2013 m. rugsėjo mėn. buvo priimtas Komisijos komunikatas [„Nauja ES miškų strategija – miškams ir su mišku susijusiam sektoriui“](#). ES miškų strategijos [laikotarpio vidurio įgyvendinimo pažangos ataskaitoje](#) pateikta išvada, kad padaryta didelė pažanga siekiant 2020 m. tikslų.

I. Žemės naudojimas, žemės naudojimo paskirties keitimas ir miškininkystė (LULUCF)

LULUCF sektorius apima dirvožemio, medžių, augalų, biomasės ir medienos naudojimą, o ypatingas jo bruožas yra ne tik tai, kad jame neišmetamos ŠESD, bet ir galimybė iš atmosferos absorbuoti CO₂. Iki 2020 m. valstybės narės pagal Kioto protokolą buvo įpareigosios užtikrinti, kad naudojant žemę išmetamas ŠESD kiekis būtų kompensuojamas absorbuojant tokį patį CO₂ kiekį – tai tapo įmanoma po to, kai sektoriuje buvo imtasi papildomų veiksnių ([2.5.2](#)). Dabar ES siekia šį principą (vadinamą nulinio debeto įsipareigojimu) ES teisėje įtvirtinti 2021–2030 m. laikotarpiu, pirmą kartą įtraukdama LULUCF sektorių į ES pastangas mažinti išmetamą šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį. Remiantis 2018 m. liepos 9 d. įsigaliojusi [Reglamentu \(ES\) 2018/841](#) dėl šiltnamio efektą sukeliančių dujų, išmetamų ir absorbuojamų dėl LULUCF, kiekio įtraukimo į 2030 m. klimato ir energetikos politikos strategiją, dėl LULUCF išmetamas ŠESD kiekis 2021–2030 m. laikotarpiu turėtų būti kompensuojamas iš atmosferos absorbuojant bent lygiavertį CO₂ kiekį. 2023 m. kovo mėn. [LULUCF reglamentas buvo iš dalies pakeistas](#) siekiant nustatyti naują 2030 m. tikslą, atitinkantį Europos žaliąjį kursą. Tikslas visų pirma yra padidinti ES anglies dioksido absorbentų kiekį 15 proc. – tai yra 310 mln. tonų CO₂ ekvivalento. 2023 m. gegužės mėn. [Komisijos gairių dokumentas](#) padėjo valstybėms narėms suderinti

žemės naudojimą, miškininkystę ir žemės ūkį su atnaujintais nacionaliniais energetikos ir klimato srities veikslių planais, užtikrinant atitiktį peržiūrečiams reglamentams.

J. Finansinės priemonės

Nuo 1992 m. aplinkai skirta ES finansavimo priemonė yra programa LIFE. Gamtos apsauga ir biologinė įvairovė buvo įtrauktos į keturių jau užbaigtų etapų paprogrames. Penktąjį programos LIFE etapą (kuris buvo pradėtas Reglamentu (ES) Nr. 1293/2013 ir apima programos LIFE 2014–2020 m. laikotarpį) sudarė dvi pagrindinės veikslių sritys, susijusios su klimato kaita ir aplinka. Pagal aplinkos paprogramę gamtai ir biologinei įvairovei skirtas 1,155 mlrd. EUR biudžetas. Kitos lėšos biologinei įvairovei remti buvo naudojamos įgyvendinant žemės ūkio ir žuvininkystės politiką, Sanglaudos ir struktūrinius fondus ir daugiametes mokslinių tyrimų bendrąsias programas. Paskutinio programos LIFE etapo (2021–2027 m.) struktūra yra tokia pati kaip ankstesnio etapo, jį sudaro tos pačios dvi veikslių sritys ir keturios paprogramės. Gamtos ir biologinės įvairovės paprogramės biudžetas yra 2,15 mlrd. EUR.

K. 2030 m. biologinės įvairovės ir miškų strategijos

2019 m. gruodžio 11 d. Komisija pristatė [Europos žaliąjį kursą](#) – plataus užmojo priemonių rinkinį, kurio tikslas – sudaryti tokias sąlygas, kad ES ne vėliau kaip 2050 m. būtų užtikrintas anglies dioksido poveikio neutralumas. Europos žaliajame kurse pateikiamas [veikslių planas](#), kaip pertvarkyti ES ekonomiką, kad ji būtų tvari ir konkurencinga. Tarp siūlomų veikslių yra nauja [2030 m. ES biologinės įvairovės strategija](#) (paskelbta 2020 m. gegužės 20 d.), kurioje numatytos pagrindinių biologinės įvairovės nykimo veikslių šalinimo priemonės, taip pat nauja [2030 m. ES miškų strategija](#) (paskelbta 2021 m. liepos 14 d.), kurioje numatytos priemonės, skirtos remti įtakos miškų naikinimui neturinčias vertės grandines. 2030 m. ES biologinės įvairovės strategija siekiama išspręsti penkių pagrindinių biologinės įvairovės nykimo veikslių (sausumos ir jūrų naudojimo pokyčių, išteklių pereinamojo, klimato kaitos, taršos ir invazinių svetimų rūšių) problemą, nustatoma sustiprinta valdymo sistema, kuria siekiama užpildyti likusias spragas, užtikrinamas visapusiškas ES teisės aktų įgyvendinimas ir sutelkiamos visos esamos pastangos. 2030 m. miškų strategija siekiama, kad Europos miškai prisitaikytų prie naujų klimato kaitos nulemtų sąlygų, ekstremalių oro sąlygų ir kad būtų prisitaikyta prie klimato kaitos lemiamo didelio netikrumo. Tai būtina sąlyga, kad miškai galėtų toliau vykdyti savo socialines ir ekonomines funkcijas ir užtikrinti kaimo vietovių gyvybingumą ir jų gyventojų klestėjimą. Įgyvendindama 2030 m. ES biologinės įvairovės strategiją, [2022 m. birželio 22 d. Komisija priėmė pasiūlymą dėl gamtos atkūrimo teisės akto](#), kuriuo siekiama „atkurti pažeistas ekosistemas ir grąžinti gamtą visoje Europoje – nuo žemės ūkio paskirties žemės ir jūrų iki miškų ir miesto aplinkos“. Pagal tą teisės aktą iš valstybių narių būtų reikalaujama parengti nacionalinius atkūrimo planus, kuriais būtų siekiama atitinkamų tikslų, kartu sudarant sąlygas išlaikyti lankstumą, kad jos galėtų atsižvelgti į nacionalines aplinkybes.

2023 m. sausio 24 d. Komisija paskelbė [komunikatą „ES iniciatyvos dėl apdulkintojų persvarstymas. Naujas apdulkintojų politikos kursas“](#), kuriuo siekiama persvarstyti [2018 m. ES iniciatyvą dėl apdulkintojų](#), kuri yra 2030 m. ES biologinės įvairovės strategijos dalis. 2018 m. iniciatyva buvo pirmoji ES programa, skirta laukinių

apdulkingųjų skaičiaus mažėjimo problemai spręsti. Persvarstytoje ES iniciatyvoje dėl apdulkingųjų nustatyti 2030 m. tikslai ir veiksmai atsižvelgiant į tris prioritetus: gerinti apdulkingųjų išsaugojimą ir šalinti jų nykimo priežastis; gilinti žinias; įtraukti visuomenę ir skatinti strateginį planavimą bei bendradarbiavimą.

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

Kaip viena iš teisėkūros institucijų, Parlamentas jau seniai remia ES biologinės įvairovės apsaugos ir kovos su klimato kaita politiką. 2010 m. rugsėjo mėn. Parlamentas, atsižvelgdamas į tikslą po 2010 m., priėmė [rezoliuciją dėl ES teisės akto, pagal kuriuos siekiama išsaugoti biologinę įvairovę, įgyvendinimo](#). Jis išreiškė gilų susirūpinimą dėl to, kad tarptautinės politinės darbotvarkės lygmeniu stokojama suvokimo, jog biologinės įvairovės nykimo sustabdymas – ypač skubus klausimas, ir paragino gerinti biologinės įvairovės valdymą palaikant tiek vidaus, tiek išorės santykius.

2016 m. lapkričio mėn. Parlamentas priėmė [rezoliuciją dėl ES veiksmų plano siekiant sustabdyti neteisėtą prekybą laukiniais augalais ir gyvūnais](#), ja siekiama kovoti su šios srities organizuotu destruktviu nusikalstamumu, nes jis kelia grėsmę biologinei įvairovei ir dėl jo ties išnykimo riba atsidūrė daug augalų ir gyvūnų rūšių. Veiksmų plane nustatyti trys prioritetai: prevencija, vykdymo užtikrinimas ir bendradarbiavimas. Jame pabrėžiama kilmės šalių, tranzito šalių ir paskirties šalių bendradarbiavimo pasauliniu mastu svarba. [2016 m. spalio mėn.](#) ir [2017 m. spalio mėn.](#) Parlamentas priėmė keletą rezoliucijų, kuriomis nepritarė Komisijos leidimui auginti genetiškai modifikuotus organizmus (GMO) – kukurūzus, sojas ir kt., ir rezoliucijų dėl pastangų sudaryti valstybėms narėms palankesnes sąlygas norint uždrausti auginti GMO, vadovaujantis tikslu apsaugoti biologinę įvairovę, gamtą ir dirvožemį.

2015 m. spalio 14 d. rezoliucijoje „[Siekiant naujo tarptautinio klimato kaitos susitarimo Paryžiuje](#)“ Parlamentas priminė, kad dėl klimato kaitos prarandama vis daugiau biologinės įvairovės, paragino pasiekti susitarimą, kuris apimtų „visapusiškas visų sektorių pastangas“, ir pažymėjo, kad žemės naudojimas „turi didelį rentabilų potencialą padėti sušvelninti klimato kaitą ir padidinti atsparumą“.

[2020 m. sausio 16 d. Parlamento rezoliucijoje dėl 15-osios Biologinės įvairovės konvencijos šalių konferencijos \(COP 15\)](#) pabrėžta, kad reikia didinti užmojus ir įtraukumą ir gerinti Pasaulinės biologinės įvairovės strategijos po 2020 m. veikimą.

[2020 m. spalio 8 d. rezoliucijoje](#) dėl Naujosios ES miškų strategijos Parlamentas taip pat pabrėžė, kad ES miškų strategija po 2020 m. ir Europos žaliasis kursas atlieka itin svarbų vaidmenį siekiant Paryžiaus susitarimo ir JT Darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. tikslų.

Galiausiai 2020 m. spalio 22 d. Parlamento rezoliucijoje su rekomendacijomis Komisijai dėl [ES teisinės sistemos, skirtos ES sukeliama pasauliniam miškų naikinimui sustabdyti ir pradėti juos atkurti](#) pabrėžiama, kad, siekiant veiksmingiau spręsti pasaulinę miškų naikinimo problemą, reikia persvarstyti prekybos ir investicijų politiką ir pasauliniu mastu sudaryti vienodas sąlygas bei atsižvelgti sąsają tarp prekybos susitarimų ir pasaulio biologinės įvairovės bei miškų ekosistemų.

Daugiau informacijos šia tema pateikiama [Aplinkos, visuomenės sveikatos ir maisto saugos komiteto \(ENVI\) interneto svetainėje](#).

Georgios Amanatidis / Maria-Mirela Curmei
10/2023

